

Σωτήρης Μπαμπατζάνης

ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΟ

της Νέας Ελληνικής Γλώσσας

Ε & ΣΤ

ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ

**ΘΕΩΡΙΑ
ΚΑΙ
ΑΣΚΗΣΕΙΣ**

Σ' αυτούς που φροντίζουν να μένει η Ελληνική Γλώσσα ψηλά...
Σ.Μ.

«Λέξεις είναι η φωνή της καρδιάς»
Κομφούκιος

ISBN 978-960-456-431-6

© Copyright: Σ. Μπαμπατζάνης, Εκδόσεις ΖΗΤΗ, Θεσσαλονίκη, 2014

Ανατύπωση βελτιωμένη, Μάρτιος 2019

Το παρόν έργο πνευματικής ιδιοκτησίας προστατεύεται κατά τις διατάξεις του ελληνικού νόμου (Ν.2121/1993 όπως έχει τροποποιηθεί και ισχύει σήμερα) και τις διεθνείς συμβάσεις περί πνευματικής ιδιοκτησίας. Απαγορεύεται απολύτως η άνευ γραπτής άδειας του εκδότη κατά οποιοδήποτε τρόπο ή μέσο αντιγραφή, φωτοανατύπωση και εν γένει αναπαραγωγή, εκμίσθωση ή δανεισμός, μετάφραση, διασκευή, αναμετάδοση στο κοινό σε οποιαδήποτε μορφή (ηλεκτρονική, μηχανική ή άλλη) και η εν γένει εκμετάλλευση του συνόλου ή μέρους του έργου.

Φωτοστοιχειοθεσία

Εκτύπωση

Βιβλιοδεσία

Π. ΖΗΤΗ & ΣΙΑ Ι.Κ.Ε.

18ο χλμ Θεσ/νίκης-Περαίας

Τ.Θ. 4171 • Περαία Θεσσαλονίκης • Τ.Κ. 570 19

Τηλ.: 2392.072.222 - Fax: 2392.072.229 • e-mail: info@ziti.gr

**ΕΚΔΟΣΕΙΣ
ΖΗΤΗ**

www.ziti.gr

ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

Αρμενοπούλου 27, 546 35 Θεσσαλονίκη

Τηλ.: 2310.203.720, Fax: 2310.211.305 • e-mail: sales@ziti.gr

ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟ ΑΘΗΝΩΝ

Χαριλάου Τρικούπη 22, 106 79 Αθήνα

Τηλ.-Fax: 210.3816.650 • e-mail: athina@ziti.gr

ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΟ ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟ: www.ziti.gr

Λίγα λόγια...

Αγαπητοί μου φίλοι,

Πριν από λίγα χρόνια, ξεκινούσα μια προσπάθεια να δημιουργήσω σχολικά βοηθήματα σχετικά με το μάθημα της Γλώσσας για τους μαθητές της Α/βάθμιας εκπαίδευσης. Έτσι, από το 2006 έως σήμερα κυκλοφόρησαν από τις εκδόσεις ΖΗΤΗ εννέα εγχειρίδια είτε σχετικά με τη Γραμματική είτε με τη Δημιουργική γραφή είτε με τη Φυσική, και όλα για τις τρεις τελευταίες τάξεις του δημοτικού σχολείου. Γι' αυτό είμαι ιδιαίτερα ευτυχής που γνώρισα την κα Πελαγία Ζήτη.

Διακαής μου πόθος, ήταν όμως και η έκδοση ενός Συντακτικού της Νεοελληνικής Γλώσσας που θα απευθύνεται σε μαθητές του δημοτικού, για να μπορούν από τη μια να έχουν συγκεντρωμένη όλη τη διδασκόμενη ύλη και από την άλλη να μπορούν να την εμπεδώσουν μέσα από μια σειρά ασκήσεων διαβαθμισμένης δυσκολίας.

Μετά από οκτώ χρόνια, τα καταφέρνω να γράψω ένα απλό και κατανοητό, πιστεύω, Συντακτικό, για τον μαθητή, τον εκπαιδευτικό και τον γονιό.

Εύχομαι πραγματικά, το βιβλίο αυτό να βοηθήσει την εκπαιδευτική διαδικασία και να οδηγήσει τους αναγνώστες του στα μονοπάτια της γνώσης της νεοελληνικής σύνταξης.

Καλή μελέτη

Ο συγγραφέας

Σωτήρης Μπαμπατζάνης

Τι θα βρείτε σ' αυτό το βιβλίο...

Κεφάλαιο 1ο

Ο Λόγος

A. Ο λόγος	13
A1. Λαϊκές λέξεις - Λόγες λέξεις	15
A2. Τα είδη των λέξεων	16
B. Οι συλλαβές	17
Γ. Περίοδος	18
Δ. Ημιπερίοδος	19
E. Πρόταση	19
Στ. Ασκήσεις	20

Κεφάλαιο 2ο

Προτάσεις

A. Τα είδη των προτάσεων	31
A1. Ως προς το περιεχόμενο:	31
Κρίσεως ή αποφαντικές	31
Επιθυμίας ή προστακτικές	32
Ερωτηματικές	32
Επιφωνηματικές	32
A2. Ασκήσεις	33
A3. Ως προς τη δομή τους ή τους όρους τους:	35
Απλές	35
Ελλειπτικές	35
Επαυξημένες	35
Σύνθετες	36

A4. Ασκήσεις	36
A5. Ως προς την ποιότητά τους:	38
Καταφατικές	38
Αποφατικές ή αρνητικές	38
A6. Ασκήσεις	38
A7. Ως προς τη σχέση τους με άλλες:	39
Κύριες ή ανεξάρτητες	39
Δευτερεύουσες ή εξαρτημένες	39
A8. Ασκήσεις	39
B. Τα μέρη της πρότασης	41
B1. Ονομαστικό μέρος ή σύνολο	41
Ρηματικό μέρος - Κατηγορήμα (μονολεκτικό - περιφραστικό)	41
B2. Ασκήσεις	44
Γ. Τα λεκτικά σύνολα	48
Γ1. Άσκηση	50

Κεφάλαιο 3ο

Οι κύριοι όροι

A. Το υποκείμενο	53
B. Το κατηγορούμενο	54
Γ. Το αντικείμενο	56
Δ. Ασκήσεις	59

Κεφάλαιο 4ο

Τα είδη της σύνδεσης των προτάσεων

A. Παρατακτική σύνδεση	71
B. Υποτακτική σύνδεση	73

Γ. Ασύνδετο σχήμα	73
Δ. Ασκήσεις	74
Ε. Οι δευτερεύουσες προτάσεις	77
Ε1. Αιτιολογικές	77
Ε2. Τελικές	77
Ε3. Χρονικές	78
Ε4. Αποτελεσματικές ή συμπερασματικές	79
Ε5. Υποθετικές	79
Ε6. Εναντιωματικές ή παραχωρητικές	80
Ε7. Αναφορικές	80
Ε8. Βουλητικές	82
Ε9. Ειδικές	82
Ε10. Ενδοιαστικές	83
Ε11. Πλάγιες ερωτηματικές	83
Στ. Ασκήσεις	84

Κεφάλαιο 5ο

Τα είδη της σύνταξης

Α. Σύνταξη	89
Α1. Ενεργητική και παθητική σύνταξη	89
Α2. Ασκήσεις	92
Β. Ευθύς και πλάγιος λόγος	97
Β1. Ασκήσεις	99
Γ. Απρόσωπα ρήματα και απρόσωπες εκφράσεις	101
Γ1. Ασκήσεις	102

Κεφάλαιο 6ο

Οι προσδιορισμοί

Α. Προσδιορισμοί ονοματικού συνόλου	107
Α1. Ονοματικοί προσδιορισμοί	107

A2. Επιθετικοί προσδιορισμοί	109
A3. Κατηγορηματικοί προσδιορισμοί	109
B. Προσδιορισμοί ρηματικού συνόλου	110
1. Επιρρηματικοί	110
2. Εμπρόθετοι	110
Γ. Ασκήσεις	111
Δ. Γενική πτώση	116
Ε. Ασκήσεις	119

Πίνακες	121
Προτάσεις	123
Σύνδεση προτάσεων	124
Πίνακας συνδέσμων	125
Οι σύνδεσμοι <i>πριν</i> και <i>μετά</i>	125
Σειρά των όρων της πρότασης	126
Υποκείμενο και κατηγορήμα της πρότασης	126

Απαντήσεις των ασκήσεων

Κεφάλαιο 1ο	129
Κεφάλαιο 2ο	136
Κεφάλαιο 3ο	141
Κεφάλαιο 4ο	147
Κεφάλαιο 5ο	151
Κεφάλαιο 6ο	155

Ενδεικτική βιβλιογραφία	159
--------------------------------------	------------

Βιογραφικό σημείωμα	160
----------------------------------	------------

1^ο Κεφάλαιο

Ο ΛΟΓΟΣ

«Λέξεις χωρίς σκέψεις
δεν πηγαίνουν ποτέ στον ουρανό»

Ουίλλιαμ Σαίξπηρ

A. Ο Λόγος

Λόγος είναι η ικανότητα του ανθρώπου να επικοινωνεί με τη γλώσσα, αλλά και η ίδια η γλώσσα ως οργανωμένο σύστημα σημείων.

Π.χ. Έχει το χάρισμα του λόγου.
Ο γραπτός σου λόγος είναι εξαιρετικός.

Άλλες σημασίες

- * Αυτό που λέγεται, τα λόγια, η κουβέντα.
Π.χ. Πικρό λόγο δεν άκουσα από τα χείλη του.
- * Δημόσια ομιλία.
Π.χ. Έβγαλε λόγο σήμερα στο στάδιο.
- * Η υπόσχεση.
Π.χ. Ο λόγος μου είναι συμβόλαιο.
- * Η απολογία ή ο απολογισμός που δίνει κάποιος για τις ενέργειές του.
Π.χ. Θα δώσεις λόγο για τις πράξεις σου.
- * Η λογική ικανότητα του ανθρώπου.
Π.χ. Ο ορθός λόγος βοήθησε τους ανθρώπους να καταλάβουν τη φύση.
- * Η αιτία.
Π.χ. Είχε τους λόγους του για να του κάνει τέτοια παρατήρηση.
- * Στα μαθηματικά είναι η σχέση δύο μεγεθών εκφρασμένη σε κλάσμα, η αναλογία.
Π.χ. Ο λόγος των δύο πλευρών ενός τριγώνου.
- * Στη χριστιανική θεολογία, ως κύριο όνομα... ο Υιός του Θεού.

Μερικές εκφράσεις σχετικά με τη λέξη λόγος

- ▶ Δεν συντρέχει λόγος: δεν υπάρχει αιτία να γίνει κάτι.
- ▶ Ο Λόγος του Θεού: η Βίβλος.
- ▶ Φυσικῶ τω λόγῳ (φυσικῶ τῷ λόγῳ): όπως είναι φυσικό.
- ▶ Εν λόγω.
- ▶ Λόγου χάρη.
- ▶ Έδωσαν λόγο: έδωσαν αμοιβαία υπόσχεση γάμου.
- ▶ Του λόγου μου / σου / του / της / τους: ισοδυναμεί με προσωπική αντωνυμία (εγώ, εσύ, αυτός, κ.λπ.).
- ▶ Λόγω τιμής και επί λόγω τιμής.

Τα είδη του Λόγου (γραπτός - προφορικός)

Η γλωσσική επικοινωνία διακρίνεται σε γραπτή και προφορική.

- ▶ Ο προφορικός λόγος είναι μια δραστηριότητα επικοινωνίας μεταξύ συνομιλητών με τη χρήση ενός κώδικα (κυρίως γλωσσικού).
- ▶ Ο γραπτός λόγος καταγράφει ιδέες και αναγιγνώσκεται απ' όσους γνωρίζουν τον κώδικα της γλώσσας.

Επικοινωνία

Παράγοντες της επικοινωνίας

Πομπός → κωδικοποιημένο μήνυμα → δέκτης (αποκωδικοποιεί το μήνυμα)

Επικοινωνία: είναι η ανταλλαγή μηνυμάτων, ιδεών, πληροφοριών, γνώσεων κ.λπ. μεταξύ δύο ή περισσότερων ανθρώπων.

Βασικά συστατικά της επικοινωνίας είναι:

- * **Ο πομπός:** αυτός που εκπέμπει το μήνυμα και εκφράζει μια επιθυμία ή ένα συναίσθημα ή μια σκέψη (π.χ. ο ομιλητής ή ο συγγραφέας).
- * **Ο δέκτης:** αυτός που δέχεται το μήνυμα (π.χ. ο ακροατής ή ο αναγνώστης).

- * **Το μήνυμα:** κάθε ιδέα, πληροφορία, σκέψη, ερώτηση, απάντηση.
- * **Ο κώδικας:** σύστημα σημείων, σημάτων ή συμβόλων που έχουν ορισμένες αρχές και κανόνες (π.χ. γλωσσικός κώδικας, μουσικός κώδικας, σήματα Μορς, κώδικας χημείας, κώδικας νοηματικής γλώσσας κ.ά.).

A1 Λαϊκές λέξεις - λόγιες λέξεις

Λαϊκές: Είναι οι λέξεις που εκφράζουν έννοιες της καθημερινότητάς μας και χρησιμοποιούνται από τη στιγμή που αποτέλεσαν μέρος του λεξιλογίου μας.

- ▶ **Ελληνικές**
Π.χ. Ουρανός / έργο / από κ.ά.
- ▶ **Ξένες**
Π.χ. ρούχο / ακορντεόν / παπούτσι / βαγόνι κ.ά.

Λόγιες: Είναι οι αρχαίες λέξεις που δε σώθηκαν με την προφορική παράδοση, αλλά ήρθαν ξανά στη χρήση με την επίδραση της αρχαϊζουσας γλώσσας και έγιναν αποδεκτές.

- ▶ Τις εισήγαγαν μετά την ίδρυση του νεοελληνικού κράτους οι λόγιοι συγγραφείς.
- ▶ Οι λόγιες λέξεις δίνουν επισημότητα στον λόγο και ιδιαίτερα αισθητική αξία, αρκεί να γνωρίζουμε πότε θα τις χρησιμοποιήσουμε.

Π.χ. αίρω / οίνος / πυροσβέστης / καθηγητής κ.ά.

A2 Τα είδη των λέξεων

- **Πρωτότυπες** λέγονται οι λέξεις από τις οποίες παράγεται μια άλλη λέξη.
Π.χ. γράφω.
- **Παράγωγες** είναι οι λέξεις που παράγονται και σχηματίζονται από κάποια άλλη.
Π.χ. η λέξη λογικός είναι παράγωγη της λέξης λόγος.
- **Σύνθετες** είναι οι λέξεις που προέρχονται από τη συνένωση άλλων λέξεων. Η πρώτη λέξη ονομάζεται πρώτο συνθετικό και η δεύτερη δεύτερο συνθετικό. Π.χ. πατρο-παρά-δοτος, δημο-κρατία.
- **Παρασύνθετη** λέγεται η λέξη που παράγεται από άλλη σύνθετη.
Π.χ. η λέξη καλωσόρισμα < (παράγεται) από τη σύνθετη καλωσ-ορίζω.
- **Συνώνυμες** είναι δύο λέξεις που έχουν σχεδόν την ίδια, παραπλήσια σημασία. Με τη χρήση συνωνύμων ποικίλλουμε τον λόγο μας.
Π.χ. ζεστός - θερμός, θάλασσα - πέλαγος.
- **Αντώνυμες** είναι οι λέξεις που έχουν αντίθετη σημασία.
Π.χ. μεγάλος-μικρός, ενδιαφέρομαι-αδιαφορώ.
- **Ταυτόσημες** είναι δύο λέξεις που έχουν την ίδια εντελώς σημασία.
Π.χ. οικία-σπίτι, καλοκαιρινός-θερινός.
- **Ομώνυμες** λέγονται οι λέξεις που, ενώ προφέρονται το ίδιο, έχουν διαφορετική σημασία.
Π.χ. κλίμα-κλήμα, νίκη-νοίκι.
- **Παρώνυμες** λέγονται οι λέξεις που, ενώ έχουν διαφορετική σημασία, μοιάζουν κάπως στην προφορά. Με τις παρώνυμες δημιουργούμε παρηχήσεις στον λόγο μας με τις ηχητικές εντυπώσεις που αυτές συνεπάγονται.
Π.χ. όρος-όριο, τεχικός-τεχνητός.
- **Ομόρριζες** είναι οι λέξεις που έχουν την ίδια ρίζα, κοινή δηλαδή ετυμολογική προέλευση, που ανήκουν στην ίδια (ετυμολογική) οικογένεια.
Π.χ. ομόρριζες είναι οι λέξεις *περίληψη, συλλαβή, λάφυρο, ευλάβεια, ασύλληπτος*, που ανήκουν στην οικογένεια του *λαμβάνω*.

Για να καταλάβουμε καλά μια ιδέα ή μια σκέψη πρέπει πρώτ' απ' όλα να καταλάβουμε τη δομή της.